

آثار برگزیده حقوقی - ۹ -

دوره حقوق مدنی

خانواده

جلد دوم

اولاد

روابط پدر و مادر و فرزندان

نسب، همبستگی خانوادگی و حمایت از کودکان

فرزند خواندگی

باجامه نظر کامل و اضافات

دکتر ناصر کا توریان

سرشناسه:

عنوان قراردادی:

عنوان و نام پدیدآور:

وضعیت ویراست:

مشخصات نشر:

مشخصات ظاهری:

فروست:

شابک:

وضعیت فهرست‌نویسی:

یادداشت:

یادداشت:

یادداشت:

موضوع:

موضوع:

رده‌بندی کنگره:

رده‌بندی دیویی:

شماره کتبشناسی ملی:

کاتوزیان، ناصر، ۱۳۰۶ -

ایران. قوانین و احکام.

دوره حقوق مدنی خانواده / ناصر کاتوزیان

ویراست ۳.

تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۸۹.

۲ ج. ۳۰۸ ص.

آثار برگزیده حقوقی، ۹.

ISBN 978-964-5735-31-7 (set)

ISBN 978-964-325-261-8 (Vol. II)

فیبا.

فهرست‌نویسی فیبا بر اساس جلد دوم.

کتاب حاضر اولین بار تحت عنوان "حقوق مدنی خانواده" منتشر شده است.

ج. ۳: اولاد، روابط پدر و مادر و فرزندان، نسب، همبستگی خانوادگی و حمایت

از کودکان، فرزندخواندگی.

حقوق مدنی - ایران.

حقوق خانواده - ایران.

KMH5۰۰/۳۲ ج ۳ ۱۳۸۹

۳۴۶/۵۵۰۱۵

۲۰۸۴۴۹۵

دوره حقوق مدنی

خانواده - جلد دوم

اولاد، روابط پدر و مادر و فرزندان

نسب، همبستگی خانوادگی و حمایت از کودکان،

فرزندخواندگی

ویرایش جدید با تجدید نظر کامل و اضافات

تألیف: دکتر ناصر کاتوزیان

ناشر: شرکت سهامی انتشار

چاپ اول: ۱۳۸۹

چاپخانه حیدری: ۳۵۰۰ نسخه

۱۰۵۰۰ تومان

دفتر مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، نرسیده به میدان بهارستان، جنب خیابان ملت، شماره ۹۲

کدپستی: ۱۱۴۳۹۶۵۱۱۸ | تلفن: ۳۳۹۰۴۵۹۲ | دورنگار: ۳۳۹۴۸۸۶۲

WWW.ENTESHARCO.COM | Email: info@entesharco.com

فروشگاه مرکزی: تهران، خیابان جمهوری اسلامی، تپش خیابان ملت، شماره ۹۲، تلفن: ۳۳۱۱۴۰۴۴ | دورنگار: ۳۳۹۹۴۸۵۹

فروشگاه شماره ۱: تهران، میدان انقلاب، بازارچه کتاب، تلفن: ۶۶۴۱۳۶۸۴ | دورنگار: ۶۶۹۶۷۱۰۴

فهرست عنوانهای اصلی

صفحه

۹.....	مقدمه
۱۳.....	فصل اول : نسب مشروع
۱۴.....	مبحث اول: شرایط تحقق نسب
۱۴.....	گفتار نخست: تحقق نسب در خانواده
۲۴.....	گفتار دوم: تحقق نسب در خارج خانواده
۴۵.....	مبحث دوم: اثبات نسب
۴۶.....	گفتار نخست: اثبات نسب مادری
۵۴.....	گفتار دوم: اثبات نسب پدری
۱۱۹.....	فصل دوم: همبستگی خانوادگی و حمایت از کودکان خانواده
۱۲۰.....	مبحث اول: کلیات
۱۲۰.....	گفتار نخست: مبنای روابط پدر و مادر و فرزندان
۱۲۵.....	گفتار دوم: اوصاف این رابطه و قواعد آن
۱۳۱.....	مبحث دوم : حضانت (نگاهداری و تربیت طفل)
۱۳۱.....	گفتار نخست : مفاد و قلمرو حضانت
۱۴۸.....	گفتار دوم : اشخاصی که حضانت با آنان است
۱۵۶.....	گفتار سوم : موانع اجرا یا عوامل سقوط حضانت
۱۶۳.....	گفتار چهارم : مسؤولیت ناشی از حضانت
۱۸۵.....	مبحث سوم: ولایت
۱۸۵.....	گفتار نخست: مفهوم ولایت
۱۹۰.....	گفتار دوم : تعیین ولی و مولی علیه

۱۹۶	گفتار سوم: حدود اختیارات ولی
۲۰۸	گفتار چهارم: موارد سقوط یا تعلیق ولایت
۲۱۷	مبحث چهارم: وصایت
۲۱۹	مبحث پنجم: قیمومت
۲۲۱	گفتار نخست: آغاز قیمومت
۲۳۵	گفتار دوم: اجرای قیمومت
۲۷۴	گفتار سوم: پایان قیمومت
۲۹۹	مبحث ششم: الزام به اتفاق
۳۰۲	گفتار نخست: تحقق الزام
۳۱۳	گفتار دوم: موضوع الزام به اتفاق
۳۲۰	گفتار سوم: اجرای الزام به اتفاق
۳۳۶	گفتار چهارم: اوصاف الزام به اتفاق
۳۴۳	فصل سوم: فرزند خواندگی
۳۴۷	مبحث اول: ایجاد رابطه فرزند خواندگی
۳۵۱	مبحث دوم: آثار فرزند خواندگی
۳۶۱	مبحث سوم: قطع رابطه فرزند خواندگی

فهرست خواندنیها

قرائت و تمرین

- (۱۰) ۱- نسب طفل ناشی از نزدیکی پیش از نکاح ۲۵
۲- نسب طفل ناشی از تلقیح مصنوعی دو بیگانه ۲۶
۳- توالد بدون عشق ۳۱
- (۱۱) اقرار به نسب و آثار آن ۱۱۰
- (۱۲) قیمومت در حقوق خارجی ۲۹۳
- (۱۳) ۱- ماهیت سرپرستی از کودکان بی سرپرست و تفاوت آن با قیمومت ۳۶۸
۲- تمهید به شناسایی و مشروع ساختن فرزند طبیعی ۳۷۲

نشانه‌های اختصاری

قانون مدنی	ق. م.
قانون مجازات اسلامی	ق. م. ا.
قانون مجازات عمومی	ق. م. ع.
قانون تجارت	ق. ت.
قانون ثبت	ق. ث.
قانون امور حسبی	ق. ا. ح.
قانون آئین دادرسی کیفری	ق. آ. د. ک.
قانون آئین دادرسی مدنی	ق. آ. د. م.
قانون مسئولیت مدنی	ق. م. م.
رجوع کنید	ر. ک.
جلد	ج.
چاپ	چ.
سطر	س.
شماره	ش.
صفحه	ص.
علیه السلام	ع.
مجله Saliyane از رویه قضایی فرانسه	دالوز.
مجله Sirey سالیانه از رویه قضایی فرانسه	سیری.

مقدمه

۳۳۵. مفهوم اولاد و نسب:

اولاد، جمع ولد، به معنی فرزند است. این کلمه به دو مفهوم عام و خاص به کار می‌رود: به معنی عام، شامل تمام کسانی است که از نسل شخص به طور مستقیم به وجود آمده‌اند، خواه بی واسطه یا با واسطه. در این معنا، نواده‌های شخص نیز، هر اندازه پایین برود، در زمره اولاد است. اما به معنای خاص، به کسانی گفته می‌شود که بی واسطه از نسل شخص به وجود آمده‌اند. در کتاب هشتم قانون مدنی کلمه «اولاد» به معنی خاص آن به کار رفته است. زیرا، جز در مورد اتفاق اقارب و ولایت جد پدری، مقصود تنظیم روابط پدر و مادر و فرزندان ایشان در خانواده است.

نکته دیگری را که درباره معنای خاص اولاد باید افزود این است که، در قانون مدنی و فقه «اولاد» به کودکانی گفته می‌شود که دارای نسب مشروع هستند و قانون آنان را وابسته به پدر یا مادر یا هر دو می‌داند. کودکانی که دارای نسب مشروع نیستند با پدر و مادر طبیعی خود نسبتی ندارند و نمی‌توان آنها را «ولد» یا فرزند نامید.

«نسب» در لغت به معنی نژاد و اصل و خویشاوندی است^۱، ولی در کتاب هشتم «نسب» یکی از عنوان‌های فرعی اولاد است و به همین قرینه در تعریف آن می‌توان گفت: «رابطه خونی و حقوقی است که پدر و مادر را به فرزندان آنان مربوط می‌کند». به این اعتبار، نسب به معنی «رابطه پدر و فرزندی» یا «مادر و فرزندی» است و شامل خویشان

۱. دکتر محمد معین، فرهنگ فارسی، ج ۴، ص ۴۷۱۴ - دهخدا، لغتنامه، واژه نسب.

در خط اطراف نمی شود.

۳۳۶. اقسام روابط خانوادگی:

در خانواده، قواعد حاکم بر روابط زن و شوهر را از احکام ناظر به روابط پدر و مادر و فرزندان جدا ساخته اند. این تقسیم را از دو راه می توان توجیه کرد:

۱. ریشه روابط زن و شوهر عمل حقوقی است؛ گفته شد که نکاح، دست کم از نظر انعقاد، در زمره عقود است و زن و شوهر به میل و اختیار خود را در این قالب حقوقی قرار می دهند. با این که آثار نکاح را مانند نسب قانون معین می کند، پاره ای از این آثار چنان به کیفیت تراضی ارتباط دارد که نمی توان عقد نکاح را از روابط زوجین جدا کرد. ولی، مبنای رابطه پدر و مادر و فرزندان یک «واقعۀ حقوقی» است. آمیزش زن و شوهر و بارداری زن و تولد طفل آثاری دارد که با هیچ تعبیر نمی توان به حاکمیت اراده آنان منسوب کرد. با وجود این، این واقعه نیز در صورتی آثار حقوقی به بار می آورد که مبتنی بر عمل حقوقی مشروع باشد.

۲. در رابطه زن و شوهر، هدف قانونگذار تأمین برابری و استقرار عدالت است. ولی، در تنظیم روابط پدر و مادر و اولاد، تکیه بر حمایت از کودک و در نتیجه تنظیم و اداره سلطۀ طبیعی است که هر پدر و مادری بر فرزند خود دارند.

در خانواده کنونی، تمایل قوانین بر این است که زن و مرد به عنوان دو انسان آزاد و برابر نگریسته شوند و حقوق و تعهدات آنان چنان تنظیم شود که ستمی نرود و بنیان خانواده نیز استوار بماند. ولی، کودک موجودی است ناتوان و محجور که نیاز به حمایت و تربیت دارد و همه کوشش ها در این راه است که چگونه عواطف طبیعی پدر و مادر اداره و رهبری شود تا شخصیت کودک به شایستگی پرورش یابد و اموال او از گزند دستبردها و بی مبالاتی ها محفوظ بماند.

با وجود، این باید دانست که تنظیم روابط پدر و مادر و اولاد با حقوق زن و شوهر ارتباط نزدیک دارد و گاه با هم مخلوط می شود؛ چنان که، اگر درباره نگاهداری از کودک اختلافی پیش آید، تعیین این که کدامیک از آن دو حق تقدم دارد، مستقیم به رابطه زن و

شوهر ارتباط پیدا می‌کند.

۳۳۷. تقسیم مطالب:

آنچه در مجلد دوم خانواده زیر عنوان «اولاد» مورد گفتگو قرار می‌گیرد تنظیم روابط پدر و مادر با فرزندان ایشان است. فرزندان طبیعی را به دو گروه مشروع و نامشروع می‌توان تقسیم کرد. چنان که گفته شد، قانون تنها به فرزند مشروع نظر دارد و از کودکی که در خانواده به وجود آمده است حمایت می‌کند. ولی، گاه نسب نامشروع آثاری از خود به جا می‌گذارد که نمی‌توان نادیده انگاشت. به اضافه، در موردی که شخص سرپرستی کودکی را، با شرایط معین می‌پذیرد، قانون او را از پاره‌ای نظرها در حکم پدر یا مادر کودک قرار می‌دهد و به این اعتبار می‌توان کودکی را «فرزند خوانده» نامید.

بدین ترتیب، برای این که بتوان کودکی را «فرزند» نامید، باید نسب مشروع او به پدر مادر احراز شود. پس، طبیعی است که فصل نخست از کتاب اولاد بایستی به نسب اختصاص یابد.

در فصل دوم از روابط بین پدر و مادر و اولاد یا، به بیان دیگر، همبستگی خانوادگی و حمایت از فرزندان در خانواده بحث می‌شود. رابطه نسبی آثار گوناگونی دارد: مانع نکاح با خویشان می‌شود، باعث توارث بین پدر و مادر و فرزندان است، خویشان در خط مستقیم را ملزم به اتفاق به یکدیگر می‌سازد. ولی، توارث و ممنوع شدن از نکاح در باب‌های دیگر مورد بحث قرار می‌گیرد، و در این فصل از ولایت و حضانت و وصایت و قیمومت و الزام به اتفاق گفتگو می‌شود.

در فصل سوم بحث در باره فرزند خواندگی است، یعنی رابطه‌ای که بدون داشتن نسب و به اراده پدر و مادر و با شرایط خاص ایجاد می‌شود و پاره‌ای از احکام مربوط به نسب مشروع را داراست.

فصل اول

نسب مشروع

۳۳۸. شرایط تحقق و اثبات نسب:

در جهان حقوق، وجود و اثبات حق با هم رابطه نزدیک دارد. به ویژه، در امور پنهانی که در دیدگاه عمومی رخ نمی‌دهد و تنها دو طرف دعوا از حقیقت آگاهی دارند، این رابطه آشکارتر به چشم می‌خورد. نسب نیز یکی از این امور است. پاره‌ای از ارکان آن، مانند نکاح زن و مرد یا زایمان کودک از رخدادهای علنی است که به آسانی اثبات می‌شود. ولی، نزدیکی بین زن و شوهر و، به ویژه انحصار آن به شوهر، در زمره اسرار زندگی است که حقوق به دشواری به آن دسترس دارد و ناچار است دست به دامن اماره و ظاهر و فرض بزند؛ دلایلی که تنها کوره راهی به واقعیت دارد و برای فصل دعوا بیش از حقگزاری به کار می‌آید.

به همین جهت است که در قوانین و کتابهای حقوقی شرایط تحقق و اثبات نسب را با هم مخلوط کرده‌اند و بیشتر مباحث راجع به راه‌های اثبات نسب است. در مواد ۱۱۵۸ تا ۱۱۶۷ قانون مدنی نیز، جز در مورد نزدیکی به شبهه، تحقق نسب را به بداهت خود واگذارده و به چگونگی اثبات آن پرداخته است.

با وجود این، فایده متمایز کردن مسائل ثبوتی و اثباتی را نمی‌توان انکار کرد و دست

کم، از نظر آموزشی، بهتر این است که چهره‌های ماهوی و آیین دادرسی و دلایل نسب جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

مبحث اول: شرایط تحقق نسبت

۳۳۹. نسب در خانواده و خارج از آن:

نکاح تنها منبع خانواده است و نسبت مشروع نیز به طور معمول در صورتی تحقق می‌یابد که پدر و مادر طبیعی کودک زن و شوهر باشند. با وجود این، چون در حقوق ما گاه کودکی که خارج از خانواده به دنیا آمده است، بدون این که نیاز به اقرار یا شناسایی از طرف پدر و مادر باشد، منسوب به آنان می‌شود. چنین نسبی را باید در حکم مشروع انگاشت و شرایط تحقق آن را جداگانه بررسی کرد.

به همین جهت، شرایط تحقق نسب را در خانواده و خارج از آن ضمن دو گفتار آینده مطالعه خواهیم کرد:

گفتار نخست: تحقق نسب در خانواده

۳۴۰. ارتباط کامل نسب پدری و نسب مادری:

در خانواده، پدر و مادر کودکی را که نسب او مورد گفتگو است نکاح به هم مربوط می‌سازد. لزوم همین پیوند زناشویی سبب می‌شود که نتوان نسب پدری را از نسب مادری جدا کرد. بدین ترتیب، کودکی فرزند مشروع زن است که فرزند شوهر او هم باشد. همچنین، نسب مشروع طفل به مرد در صورتی تحقق می‌یابد که آن طفل فرزند همسر او نیز به شمار آید. به همین جهت است که پاره‌ای از استادان خارجی نسب